

TEVFİK FİKRET'İN "ES'AD NECİB" İMZASIYLA YAYINLANMAMIŞ BİR ŞİİRİ

Erdoğan ERBAY*

Tanzimat'la başlayan medeniyet değiştirme hadisesi, tabii olarak Türk edebiyatına da aksetmiş, Avrupaî tarz bir edebiyatın teşekkülüne zemin hazırlamıştır. 1860'lı yıllarda başlayan yenileşme hareketi, daha çok mazinin mirası üzerinde, ne tamamen eski, ne tamamen yeni, fakat cephesi ileriye dönük bir yolu takip etmiştir. Edebiyatımızda beliren tekâmül fikri, 1890'lı yıllara geldiğinde, bazı merhaleleri katetmiş, Batılı manada bir edebiyatın bütün hazırlıklarını tamamlamış olarak kapının "eşiğinde" beklemekteydi. İşte; açılmayı bekleyen bu kapıyı hakikatte zorlayan, oraya girilmesini sağlayan insan da Tefvik Fikret'ten başkası değildir.

Edebiyat tarihimizde, bir mektebin kuruluşunda başaktör rolünü üstlenen Fikret, Avrupaî Türk edebiyatına getirdiği yeniliklerle, şiir ve edebiyata bakış açısıyla, özellikle de şairlik kudretiyle her zaman mevkiini muhafaza etmiştir. Hakkında yazılan ve söylenenlerin, bugün bile tükenmeyişi, Rübâb Şairi'nin, devrinde ulaştığı zirveye kaleminin kuvvetiyle çıkmasının en büyük delilidir. Hayatı, sanatı ve şahsiyetiyle ilgili çalışmaların bu derece yoğun olmasına karşılık, hâlâ onun bilinmeyen yönlerinin, dikkatlerden kaçmış şiirlerinin varlığı da muhakkaktır. Makalemizde, Fikret'in bugüne kadar üzerinde durulmamış takma adı ile, bu takma adla neşrettiği bir şiiri üzerinde fikir beyan etmeye çalışacağız.

İnsanlığın varoluşundan bugüne-şüphesiz ki bundan sonra da- en ilkel kavimlerden başlayarak, en medenî milletlerin edebiyatlarına vücut veren şair ve yazarlar, takma adlar kullanmışlardır. Takma adlar, bir taraftan bizzat isim sahibinin kendi tercihi olurken; diğer taraftan, halkın veya bir şahsın o isme münasip gördüğü vasfı aksettiren bir özellik taşımıştır. Başkaları tarafından sanatkâra layık görülen

* Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim elemanı.

takma adı bir yana bırakarak, sanatkârın kendi isteği ile kabul ettiği takma adlara dair mülâhazamızı, bir kaç cümle ile izaha geçelim. Kendi isteği diyoruz, zira, içten veya dıştan gelen müeyyideler bizzat sanatkârın şahsında merkezleşmektedir. Takma ad ile yazmak ve söylemek, hususiyle edebiyat alanında her zaman benimsenen bir tavır olmuştur. Türk edebiyatında da, tarihi seyir içerisinde şair, yazar ve münekkidler, özellikle Tanzimat'tan sonraki dönemde takma ad kullanmayı bir alışkanlık haline getirmişler, öyleki bazı sanatkârların kullandığı takma adın şöhreti sayesinde asıl adı dahi adeta unutulacak seviyelere gelmiştir. Tanzimat'la beraber şekillenen yeni edebiyat müttesipleri içinde bir, iki, üç, hatta daha fazla takma ad kullanan insanlara tesadüf edilmektedir. Tanzimat'ın başlangıcında fazla yaygın olmayan bu hareket, Tanzimat'ın ikinci nesli ile, Servet-i Fünûn döneminde ön plâna çıkmıştır. Bahsettiğimiz bu dönemlerde, takma adın yaygınlaşmasının kanaatimizce üç önemli nedeni vardır. Birincisi, aynı zamanda en önemlisi şair ve yazarların, siyasî baskılara maruz kalma endişeleridir. İkincisi ise, şair ve yazarların, geçmişten miras kalan kültürel değerlere karşı çıkışın âbidesi haline gelen insanların safında yer aldığını, hiç değilse imzası ile gösterme gayretidir. Dönemin şair ve yazarlarını takma ad kullanmaya zorlayan üçüncü neden, millete rağmen, onun değerlerini inkara kalkan insanların "kamuoyu" tarafından tanınmasını ortadan kaldırma düşüncesidir.

Bu devrin, sanat ve edebiyatına yön veren Tevfik Fikret de, hangi şekilde olursa olsun, devrin modasına uymak mecburiyetinde kalmış; diğer arkadaşları gibi muhtelif takma adlar kullanmıştır. Bununla beraber, Fikret'in kullandığı takma adlar, bir noktada onun, sanatkâr şahsiyetinin teşekkül devrelerini de dikkatlere sunmaktadır. Eski ile yeni, Muallim Naci ile Rezaizade Ekrem, Maarif Mecmuası ile Servet-i Funûn arasındaki med-cezirler, Fikret'i de böyle bir tavır sergilemeye zorlamıştır. Tevfik Fikret, Muallim Naci tesiri ile kaleme aldığı ilk şiirlerinde "Nazmî" mahlasını kullanır. Daha sonra; "M. Tevfik", "M. Fikret", "Mehmed Fikret" ve "Mehmed Tevfik Fikret" gibi mahlaslar kullanarak şiirler yazmıştır. Fikret'in, zikrettiğimiz ve hemen herkesin malumu olan bu mahlasların dışında, hem de Servet-i Fünûn Mecmuası'nda neşredilen şiirlerinde bir mahlas daha kullanmıştır:

"Es'ad Necîb". Yeni Türk Edebiyatı Ansiklopedisi (Tevfik Fikret mad., s. 4071) dışında, Tevfik Fikret'le ilgili olarak yazılan makale ve müstakil çalışmaların hiç birinde, "Es'ad Necîb" mahlasına dair en ufak bir ipucu mevcut değildir. "Es'ad Necîb" mahlasının, bugüne kadar, gün ışığına çıkmamasının nedeni hakkında çok fazla şey söylemeye gerek yoktur. Ancak, bu noktada bizi asıl ilgilendiren ve hayrete düşüren taraf, Fikret'in Servet-i Fünûn Mecmuası'ndaki şiirlerinde kullandığı bu mahlasın karanlıkta kalmış olmasıdır. Bizzat idare ettiği ve şiirlerini neşrettiği bir yayın organında, "Es'ad Necîb" imzasının başka birilerine ait olması da ihtimal dışıdır. Zira Fikret'in, bugün herkes tarafından bilinen, şöhretleri şairini dahi gölgede bırakan şiirleri, "Es'ad Necîb" imzasını taşımaktadır. Servet-i Fünûn Mecmuası'nda yayınlanan; "Ömr-i Muhayyel", "Bir Hicrân Mevki'inden Sonra", "Şekvâ-yı Firâk", "Resmini Yaparken", "Senin Yerinde" ve "Giry-e Hüsrân" adlı şiirler bahse konu olan imza ile neşredilmiştir. Fikret'in, zikrettiğimiz şiirleri hem Servet-i Fünûn'da, hem de Rübâb-ı Şikeste'de ardarda koyması, onun belirli bir zaman diliminde ve belirli şiirlerinde "Es'ad Necîb" mahlasını özellikle kullandığını göstermektedir. Fikret'in, bu mahlası tercih ettiği şiirlerinin, onun ve Servet-i Fünûn ailesinin hakikatten kaçıp hayâle sığındıkları dönemin başlangıcına ait olması, yukarıda ortaya koyduğumuz kanaati doğrular mahiyettedir. Tevfik Fikret'in, Servet-i Fünûn'daki şiirlerinin bazılarında kullandığı ve daha önce değindiğimiz tek kaynağın dışında anılmaması, dolayısıyla Fikret'in bazı şiirlerinin mecmua sayfalarında kalması gibi bir neticeyi de beraberinde getirmiştir. Tevfik Fikret'in, "Es'ad Necîb" mahlasıyla yazılan şiirlerinden birisi olan "Hiçten Teselli" adlı şiir, bu mahlasın bilinmemesinden dolayı, bugüne kadar yayınlanma şansına sahip olamamıştır. Bugüne kadar bilinmeyen şiirin künyesi şöyledir: "Hiçten Teselli, Servet-i Fünûn Mecmuası, nr. 446, 16 Eylül 1315, s. 58". Söz konusu olan şiirin metnini aşağıya alıyoruz:

Hiçten Teselli

Ma'denî bir cilâ-yı hâsifle

Parlayan gök yüzünde kurs-i kamer
Kemirilmiş, perîde-rû, muğber-
Titriyor bir melâl-i hâ'ifle.

O kadar pür-sükûn deniz, ki semâ
Bakmadan korkuyor derinliğine;
Sâf, müşfik, rahîm bir sîne:
Tesliyet-cû hayât arar gûyâ.

Karşı sâhil soğuk zilâliyle
Bir firâş-ı ecel kadar muvahhiş.
Yığıyor ufk-ı rûha zulmetler...

Hastasın sevgilim...Fakat şu kamer
O müzebzeb, o hasta hâliyle
Ne çabuk semt-i re'se yükselmiş?..

-12 Eylül 1315-

Es'ad Necîb

Fikret'in şiiri, kendisinin ve aynı zamanda Servet-i Fünûn topluluğunun hâlet-i ruhiyesini aksettirmektedir. Zira, şiirde çizilen tablo, devrin derin hastalığı, "hulya zevki"ni ve ütopyasını tasvir etmektedir. Mehmet Kaplan, Tevfik Fikret'in Servet-i Fünûn Mecmuası'nda çıkan ve onun olgunluk devrine ait şiirlerini değerlendirirken, şiirde ortaya konulan tabloya da açıklık getiren şu görüşlere yer verir: "Fikret'i realiteden kopararak, ona yaşadığı hayatı çirkin gösteren âmiller arasında, çocukluğundan beri mütemâyil olduğu 'hulya zevki'ni de zikretmek lâzımdır. 1314/1898-99 yıllarında, bütün Servet-i Fünûncular'ın başını döndüren meşhur ütopi, uzak ve mesut diyarlara bütün sevdikleriyle beraber göçetmek hulyası, muhakkak en çok Fikret'i sarhoş etti ve gerçekleşmeyince en derin hayal kırıklığına uğrayan da o oldu". (M.Kaplan, Tevfik Fikret, İst. 1987, s. 101).

Tevfik Fikret'in, divan şiiri tarzında yazdığı şiirleri bir kenara bırakırsak, onun sanatkâr şahsiyetini gözler önüne seren şiirleri, 1896-1900 yıllarında kaleme aldığı şiirlerdir. Hal böyle olunca, Fikret'in "Hiçten Teselli" ve "Es'ad Necib" imzalı şiirleri, Rübâb Şairi'nin şahsiyet teşekkülünde ilk sırayı alan eserlerdir. "Hiçten Teselli" şiiri, Fikret'in sanat hayatı açısından yaşadığı iki ayrı dönemin ardarda sergilendiği bir tablo-resim hüviyetinde olduğu görülür. Şiire, Fikret'in sanat ve hayatının özellikleri yönünden yaklaşıldığında, nikbin bir hayat görüşünden, bedbin bir hayat görüşüne geçişin izlerine rastlamak mümkündür. Doğuştan saf ve temiz olan insan, hayat karşısında kendi benliğini kaybetmekte, hayatın çirkinliği ile insanın ruhu da kirlenmektedir. Şiir, Tevfik Fikret'in, hayata karşı takındığı husumetin açıkça ifadesidir. Çünkü; şairin ruhunu teskin edecek her şey hasta, her madde solgun, her parlaklık zulmet perdesiyle kapatılmıştır. Şiir, bütün heyetiyle, mutluluk ve huzur sığınaklarının, birer birer yokoluşunun iniltilerini terennüm etmektedir. Parlayan gök yüzü, dönen ay, sessiz bekleyişini sürdüren deniz ve bunların sahip olduğu mavi rengin hayâl dünyasına uzanan kıvrımları, şairin yaşadığı hayattan nefret ettiğinin delilidir.

Birbirine zıt kelimelerin, yani aydınlıkla karanlığın, siyahla beyazın, mavi ile sarının aynı mısra içinde kullanılışı, Fikret'in ve Servet-i Fünûn ailesinin tezadını da ortaya koymaktadır. Şiirin ilk dördlüğünde; "ma'denî, cilâ, parlayan, kurs-i kamer" gibi, saflık, temizlik, aydınlık ve parlaklığı ifade eden kelimelerin yanısıra; "hâsif, kemirilmiş, perîde-rû, muğber, melâl ve hâif" gibi, korkuyu, karanlığı, ümitsizliği ifade eden kelimelerin tezadıyla ortaya çıkan bir gök yüzü tablosu resmedilir. İkinci dördlükte, kamerin tepede olduğu bir gecede semanın denize aksedişi ve denizde bir sığınak arayışı tasavvur edilmektedir. İlk dördlükte, darılan, kararan ve korkan gök yüzü, saadet ve huzuru yeryüzünün maviliklerinde aramaktadır:

"Sâf, müşfik, rahîm bir sîne:

Tesliyet-cû hayât arar gûyâ."

Fikret, bu beyitle, hayâl ve hakikat arasında henüz tam bir tercihin arefesinde olduğunu hissettirmektedir. Onun, bu şiirle, "Ömr-i Muhayyel"daki saadet dolu dünyadan, "Gayyâ-yı Vücûd"daki kan, irin ve pislik dolu bir dünyaya doğru

meyleden, ruhî bunalımlarını teskin edemeyen bir insan portresi çizdiğini görürüz. Saadette, zulmetin müşterek olduğu bir noktada bulunan Fikret, hem gök yüzünde, hem de denizin mavi derinliklerinde bulamadığı saadet hulyasını tamamen yitirmiştir. Zira, bu ütopyanın ötesinde, karşı sahil "ecel yatağı"nın sermiştir:

"Karşı sâhil soğuk zilâliyle
Bir firâş-ı ecel kadar muvahhiş.
Yığıyor ufk-ı rûha zulmetler..."

Her ümidin karşısına bir hayâl kırıklığı, her aydınlığın önüne bir karanlık çıkaran iğrenç hayat, Fikret'in, istikbale dair rüyalarını da suya düşürmüştür. Sevgilide, aynı zamanda ruhta takat kalmamıştır. Ruh, bütün hastalığına, güçsüzlüğüne ve çaresizliğine, aynı zamanda hakikatin, ruhun önüne çektiği bütün setlere rağmen yükselmeyi, arzu edilen ülkeye gitmeyi başaracaktır:

"Hastasın sevgilim...Fakat şu kamer
O müzebzeb, o hasta hâliyle
Ne çabuk semt-i re'se yükselmiş?..."

Fikret'in, Hiçten Teselli" adlı şiirde sergilediği bedbin tavrı, daha önce kendisinin ve Servet-i Fünûn neslinin karamsarlığını değerlendirdiği bir nesirde de bulmak mümkündür. Fikret, Servet-i Fünûn Mecmuası'nın, 20 Mayıs 1315/1 Haziran 1899'da yayınlanan 429. nüshasında, onu ve arkadaşlarını bedbinliğe iten havayı şöyle tasvir eder: "İhtimâl ki hissimde yanılıyorum: Edebiyat-ı hâzıranın bütün inceliklerine, güzelliklerine, sanatlarına mukâbil bir noksânı var ki telâfisi, öyle zannederim, üdebâ-yı hâzıraya nasîb olmayacak...Bu bir noksândan ziyâde bir hastalığa benziyor: Edebiyat-ı hâzıra nâkıs değil, hasta; ince, sârî bir hastalık ki kurbanının bütün urûk-ı hayâtında mündemic; sanki hasta bizzat hastalıktır. Bazı emrâz-ı müzmine var ki musâbını yiyip bitirdikten sonra kendi onun yerine kâim olur; artık yaşayan marîz değil bizzat marazdır, bütün alâ'im za'af ve zevâliyle maraz".

Tevfik Fikret, aynı yazıda, içinde bulunduğu bu karamsarlığı tasvir eden ve "Hiçten Teselli"yi hazırlayan "Perde-i Tesellî" şiirini de neşreder. Fikret'in, teselli arayan ruh halini takip açısından şiiri buraya alıyoruz:

Perde-i Tesellî

İşte seksen yaşında bir sâ'il,
Yaşamış kâ'inâtı görmeyerek;
Yaşamış, mevte olmamış kâ'il:
Yaşamak ayrı, görmek ayrı demek.

Mütehaşşid mezâhîr-i zulemât,
Göz açıldıkça rûh perdelenir;
Acı bir levha şübhe yok ki hayât,
Görmemek en büyük tesellidir.

Âh, ey pîr-i ser-sefid-i hazîn,
Seni görmekle işte âmâcım
Yine birçok te'essürâta..Sevin

Sen o zulmet-fezâ tecellîye;
İşte bak, ben de ben de muhtâcım
Öyle bir perde-i tesellîye!

Perde-i Tesellî şiirinde, teselli için sığınacak bir yer arayan Fikret, Hiçten Tesellî şiiri ile hayâllerinin tamamen yıkıldığını ima etmektedir.

Netice itibariyle görülüyor ki; "Hiçten Teselli" şiiri, Fikret'in nikbinlikten bedbinliğe geçişinin adeta bir basamağını teşkil etmektedir. Aynı zamanda, Rübâb Şairi'nin haricî alemde mevcut hiç bir değerini, ruhen kendisini teselli etmediğini sezdirmektedir. Şiir, Fikret'in, arkadaş, eş, dost ve onu hayata bağlayan bütün ümitlerin yokluğunu gösteren bir fotoğrafur.